

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340.12:342.7

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.4/21>

Хажинський Р.М.

Національний університет «Одеська юридична академія»

УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ І РЕЛЯТИВІЗМ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА УТВЕРДЖЕННЯ СОМАТИЧНИХ ПРАВ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У сучасному світі система прав людини є надзвичайно динамічним феноменом, яка постійно змінюється та розвивається під впливом соціальних, економічних, культурних і науково-технічних факторів. Розуміння універсальності та релятивізму прав людини дозволяє краще усвідомити сутність та особливості їх реалізації в різних культурних і правових контекстах. Одним із важливих аспектів сучасної системи прав людини є включення нових прав, таких як соматичні права, які виникають у зв'язку з розвитком науки і техніки, зміною соціокультурної парадигми. Це підкреслює необхідність постійного оновлення та адаптації правової системи до нових викликів і потреб суспільства.

Права людини, що закріплені в міжнародних та національних правових актах, мають бути гармонізовані з урахуванням культурних та історичних особливостей різних правових систем. Важливим завданням є забезпечення ефективних механізмів захисту прав людини, що передбачає розробку нових підходів і методів правового регулювання. Таким чином, система прав людини повинна залишатися гнучкою і відкритою до змін, забезпечуючи належний рівень захисту та реалізації прав кожної особи. Водночас, важливо підтримувати баланс між універсальними стандартами і релятивістськими підходами, враховуючи специфіку кожного окремого суспільства. Тільки таким чином можна забезпечити справедливість, рівність і свободу для всіх людей незалежно від їхнього походження, культури чи місця проживання.

Розглядаючи феномен прав людини через призму їхнього розвитку, важливо відзначити, що сучасна система прав постійно еволюціонує, пристосовуючись до нових викликів, що виникають у зв'язку з глобалізацією та розвитком цифрових технологій. У цифрову епоху питання захисту персональних даних та права на цифрову безпеку стають все більш актуальними, вимагаючи особливого правового регулювання. Додатково, виникають нові форми соціальних та економічних прав, зумовлені стрімким розвитком технологій, включаючи питання автоматизації праці, впливу штучного інтелекту на права людини, а також права на доступ до новітніх медичних технологій. Відповідно, правова система має бути здатною ефективно реагувати на ці виклики, забезпечуючи як захист традиційних прав, так і впровадження нових, що виникають у результаті технічного прогресу. Також, глобалізаційні процеси вимагають посилення міжнародного співробітництва для гармонізації національних підходів до захисту прав людини, що дозволить забезпечити їхню універсальність та ефективність у нових умовах.

Ключові слова: права людини, універсальність, релятивізм, соматичні права, міжнародні стандарти, правове регулювання, гармонізація, соціально-економічні права, науково-технічний прогрес, механізми захисту.

Постановка проблеми. В сучасному світі спостерігається значна кількість порушень прав людини, що викликає необхідність постійного моніторингу та вдосконалення правової системи.

Сучасні правові системи також стикаються з проблемою забезпечення реального виконання проголо-

шених прав. Недостатність ефективних механізмів контролю та захисту прав людини призводить до їх частих порушень, що вимагає розробки нових підходів і методів правового регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження у сфері прав людини

активно обговорюють питання універсальності та релятивізму прав, враховуючи нові виклики, які виникають у зв'язку з науково-технічним прогресом. Основний акцент робиться на необхідності гармонізації національних правових систем з міжнародними стандартами, а також на забезпеченні ефективних механізмів захисту прав людини. Дослідження підкреслюють важливість інтеграції нових прав, таких як соматичні права, які виникають у зв'язку з розвитком науки і техніки. Серед науковців, чиї роботи використовувалися для аналізу цієї проблематики, варто відзначити Е. Гогеманна, Г. Ескобара, А. Канвала, А. Марченка, С. Пративі, А. Фальковського та ін. Ці вчені у своїх дослідженнях висвітлюють проблеми сучасної системи прав людини, пропонують нові підходи до їх вирішення та аналізують вплив культурних і соціальних факторів на правове регулювання.

Постановка завдання. Метою статті є всебічне дослідження сучасної системи прав людини, визначення її універсальних та релятивістських аспектів, а також аналіз новітніх тенденцій у правовому регулюванні соматичних прав. Стаття спрямована на виявлення ключових проблем, пов'язаних із забезпеченням і захистом прав людини в сучасному світі, а також на обґрунтування необхідності гармонізації національних правових систем з міжнародними стандартами.

Досягнення цієї мети дозволить не лише краще зрозуміти сучасний стан і динаміку розвитку прав людини, але й сприятиме створенню більш ефективної правової системи, здатної адекватно реагувати на виклики сучасності та забезпечувати належний захист прав і свобод кожної особи.

Виклад основного матеріалу. Питання, що є права людини, передбачає різні формулювання відповіді. Але одностайне розуміння прав людини зводиться до наступного – це, безумовно, абсолютна цінність.

Однією з головних проблем є розбіжності у підходах до розуміння та реалізації прав людини в різних культурах та правових системах. Це викликає потребу у гармонізації національних правових систем з міжнародними стандартами, забезпеченням універсальності прав людини, а також врахуванням культурних та історичних особливостей різних народів.

У юридичній та філософській літературі під системою розуміється комплекс взаємопов'язаних елементів, що утворюють структурно впорядковане цілісне єдність, тоді як структура – це особливий спосіб внутрішнього взаємозв'язку елементів

у системі. Зв'язок, цілісність та обумовлений ним стійка структура – такі відмітні ознаки будь-якої системи. Структуру можна як будова об'єкта, його склад, як закон зв'язку.

Смислова ідея системи полягає в тому, що тільки дана цілісність, що утворюється, володіє такими властивостями, які відрізняють її як окрему категорію, і характеризується внутрішньосистемними та інтегративними зв'язками її елементів. Загальний зміст системи виражається в наступному – це поєднання однорідного знання в одне ціле, виходячи з будь-якої спільної ідеї, з метою пізнання будь-якої галузі явищ або всього світобудови.

Права і свободи можуть бути представлені сукупністю прав людини та прав громадянина. Цей поділ вказано у більшості робіт з теорії держави та права. Права людини являють собою права природного походження, тобто належні йому від народження, які не створюються державою. Природне право людини життя, свободу, рівність не потребує санкціонування державою. В даний час природні права людини набули статусу загально-визнаних принципів міжнародного права, відповідно до яких повинні розвиватися національні правові системи. Природні права впроваджувалися в юридичну практику відразу після Другої світової війни, коли знадобилося їхнє реальне застосування та захист. Права і свободи громадянина – це ті, що надаються йому державою та обумовлені фактом громадянства.

Залежно від конкретних цінностей, що виражають конституційні права та свободи, ставлення до них самої особистості, держави та суспільства, всі права та свободи у конституційному праві класифікуються на певні групи. Прийнято виділяти кілька груп основних прав та свобод: цивільні (особисті); політичні (цю групу прав правомірно було б позначати як публічно-правові); економічні, соціальні та культурні.

Поруч із поширеними і часто вживаними класифікаціями прав, існують підрозділяючі права з урахуванням інших, але з менш важливих критеріїв.

Так, одними з чинників визначальних поділ прав людини на групи, є історичні та культурні чинники, основу яких покладено фундаментальні цінності та принципи буття відповідного суспільства, які у розумінні природи та місця кожної людини. Такий підхід дозволяє класифікувати права людини за рядом моделей, що позначаються як західна (євро-атлантична), ісламська, конфуціанська китайська та японська, індобуддійська, традиційна африканська.

Американський психолог А. Маслоу відобразив ієрархію людських потреб у вигляді піраміди, основу якої утворюють фізіологічні (вітальні) потреби, без задоволення яких неможливе біологічне існування людини, а на більш високих рівнях розташовуються потреби, що характеризують людину як соціальну істоту і як особистість, яка потребує у самовдосконаленні [8].

Формування системи прав і свобод є логічним процесом, відображає пріоритет цінностей, що стоять перед суспільством і державою в різні періоди часу.

У перше покоління входять громадянські та політичні права. Їхня поява пов'язана з витоками конституціоналізму та боротьбою за незалежність у XVIII ст. (боротьба американських народів та Велика французька революція). Результатом завоювання буржуазних революцій стало проголошення та закріплення в національному законодавстві передових демократичних держав таких цінностей, як право на життя, свободу, особисту недоторканність та безпеку, на свободу від довільного арешту, затримання чи заслання, право на справедливий та неупереджений суд, на свободу пересування, свободу думки, совісті та релігії.

Це так звані негативні права, для здійснення яких держави повинні утримуватись від втручання в особисту сферу та не перешкоджати участі громадян у політичному житті суспільства.

Соціально-економічні правничий та свободи становлять друге покоління прав. Їх виникнення у першій чверті XX ст. пов'язане із соціалістичними революціями внаслідок розвитку найманої праці та боротьби народу за поліпшення економічного рівня. Настало усвідомлення того, що повноцінний розвиток та реалізація права і свободи людини можуть здійснюватися тільки в гідних умовах життя. Дане покоління прав включає право на працю і відпочинок, на справедливі і сприятливі умови праці, справедливу винагороду і рівну оплату за рівну працю, право створювати профспілки і вступати в них, право на гідний життєвий рівень, медичний догляд, соціальне обслуговування, освіта і участь у культурному житті суспільства.

За своєю природою права другого покоління відрізняються від права і свободи першого покоління, оскільки є позитивними. Держава зобов'язана не просто не перешкоджати їхньому здійсненню, але головним чином створювати відповідні сприятливі умови, необхідні для їхньої реалізації.

Третє покоління прав виникло у другій половині XX ст. у зв'язку із завоюванням свободи та незалежності колоніальними народами. Воно представлено так званими правами народів чи правами солідарності. До даних прав відносять право народів на самовизначення і розвиток, декларація про світ, декларація про загальне спадщина людства та інші.

Виділення трьох поколінь прав значною мірою умовно, але дозволяє показати послідовну еволюцію у розвитку даного інституту. Але за аналогією з віковими поколіннями може скластися враження про «заміщення» одних прав іншими, пріоритет актуальних, сучасних прав над «застарілими». Однак історичний аспект появи та визнання прав відображає лише їх динаміку. Цей процес є закономірним і відображає історичний зв'язок часів, загальний прогрес у цій галузі. Цей інститут надзвичайно динамічний і чуйно реагує на зміни, що відбуваються в суспільстві.

Тривала боротьба людини за свою свободу, права та інтереси поступово матеріалізувалася в нормативно-правових документах, які стали, по суті, позаісторичними та загальнолюдськими. Серед них можна назвати такі, як Велика хартія вольностей (1215) [4]; Петиція про право (1628) [5]; Декларація незалежності США (1776) [6]; Загальна Декларація прав людини (1948 р.) [1]; Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.) [2]; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.) [3] та інші.

Крім наведених класифікацій, права людини у своїй системі можуть поділятися за іншими критеріями: за суб'єктом здійснення прав; в залежності від належності особи до конкретної держави; в залежності від ролі держави в їх здійсненні та ін.

На саміті в Ніцці 7 грудня 2000 року було проголошено Хартію основних прав Європейського Союзу, унікальний нормативний акт, в якому відображено нові тенденції систематизації прав людини [7]. Новий підхід до системи прав людини та об'єднання прав без поділу їх на групи відповідно до традиційно прийнятих класифікацій є відображенням принципу неподільності основних прав, свобод, відповідальності та обов'язків та підкреслює ідею універсальності та єдності прав і свобод.

Незважаючи на розмаїтість представлених класифікацій прав людини, а точніше, чисельність системоутворюючих факторів, необхідно відзначити, що в загальному вигляді під систе-

мою прав людини розуміється певна структура, яка виступає як єдність стійких елементів, частин, як виступають безпосередньо окремі права особистості. У цьому розумінні виражається лише інституційна функція системи з упорядкування вхідних до неї прав. Але система правами людини – це формальна категорія, теоретизована схема, а її активний соціальний чинник перетворення правового становища індивідів. Права людини в їх системності та цілісності носять взаємопов'язаний характер, мають функціональну взаємозалежність.

На основі вищесказаного, можна відзначити, що в сучасному світі система прав людини є універсальним поняттям, що відображає наднаціональні, загальнолюдські вимоги і стандарти в галузі свободи особистості, будучи одночасно формальним, загальносоціальними конкретно-юридичним поняттям.

У формальному аспекті систему прав можна подати у вигляді певного переліку прав, що має закріплення у правових актах держави, певних заходів щодо їх захисту.

Система прав людини як юридична категорія представляють собою певну конструкцію, що відображає сутність прав людини як соціальних явищ і наділяють їх певними властивостями системності та схематичності, це поняття в теорії права, яке має своєю властивістю не тільки певне впорядкування своїх компонентів, але і розкриття їх змісту та безпосередньої дії у необхідній взаємодії.

Характеризуючи аналізовану систему як загальносоціальне поняття, що відбиває взаємовідносини держави й індивідів під час визнання й реалізації окремих прав, чи як форму способу задоволення потреб, слід враховувати соціально-культурне вираження потреб, і навіть те, що вони видозмінюються у процесі у суспільному розвитку. У цьому сенсі система прав людини є цілісністю, що об'єктивно складається, в результаті закономірного розвитку людської цивілізації і впливає з самої природи людини можливості користуватися елементарними, найбільш важливими благами. Відображення у системі права і свободи досягнутого рівня розвитку суспільства, законодавче забезпечення соціальних можливостей особистості – політичний, юридичний і соціально-моральний обов'язок держави.

Теорія правами людини формується на власливості універсальності цих прав. Безперечно, що будь-яка людська спільнота в різних державах складається з людських істот зі своїми біосо-

ціальними характеристиками, і які, здебільшого, незважаючи на всі можливі відмінності, прагнуть свободи, незалежності та рівності. Права людини, які отримали своє закріплення у міжнародних актах та нормах внутрішньодержавного права є загальноновизнаними, що входять до каталогу прав людини. Універсальність системи прав людини обґрунтовується єдністю та універсальністю людської особистості. В історичному контексті людина мала різний обсяг прав на різних часових етапах. У сучасний період розвитку суспільства та держави дана система набуває певної специфіки.

Такі напрями, як універсальність прав людини та їх релятивізм, на нашу думку, у сукупності характеризують сучасне становище в галузі прав людини.

Система прав людини, як і самі правові можливості, – незастигла категорія, що вже нами було підкреслено раніше. Релятивізм такої системи виражається через появу нових цінностей людини, пов'язані з необхідністю задоволення домагань особистості, народжених часом та певними життєвими обставинами. Нові можливості, відкриті людству науково-технічними досягненнями, нове розуміння свободи особистості як сфери незабороненого... диктують необхідність коригування каталогу основних прав та засобів їх захисту.

Виділимо певні фактори, що змінюють та трансформують сучасну систему прав людини, які, на наш погляд, підтверджують її розвиток:

По-перше, закріплюється нова концепція взаємин особистості та держави з пріоритетом людини як найвищої соціальної та моральної цінності. Ці відносини складаються на основі вільного партнерства та співробітництва відповідно до принципів громадянського суспільства. У загальній шкалі гуманітарних цінностей права людини, як і сама людина, посідають центральне місце та домінують над усіма іншими. Їх пріоритет і значимість є незаперечними, роль, призначення очевидні.

Ця тенденція є загальною тенденцією ХХ століття. Об'єктивно передумовою проголошення та нормативного закріплення цієї ідеї стало загальносвітове визнання людини як фундаментальної цінності. У рамках цієї тенденції можна виділити окремий напрямок – антропологізація права, що дозволяє поставити в центр правового регулювання людини як біосоціальне суспільство у всіх його проявах, характеристиках. Антропологізація дозволяє поглибити уявлення про стан сучасної системи права, її еволюції не абстрактно,

а стосовно окремої людини, включаючи як проблеми загального знання про людину, так і проблеми права.

По-друге, нині відбувається розширення переліку правами людини. Збільшення прав людини відбувається за декількома напрямками, що пов'язано з об'єктивно-закономірними процесами та зростаючими потребами людини, що впливають з розвитку суспільних відносин. Дані зміни мають бути пов'язані з розширенням можливостей держави забезпечити більш повну реалізацію прав, зорієнтованих на інтереси людини та заснованих на різноманітті звернених до держави та світової спільноти домагань щодо їх задоволення. До таких прав в даний час можна віднести право на захист від інформації, що згубно впливає на здоров'я, моральність та розвиток дітей; право, пов'язане із вживанням генетично модифікованих продуктів харчування; право захисту від кліматичних катаклізмів, подібно до «парникового ефекту» і т.д.

Глобалізація, що широко поширюється в нашому столітті, також є однією з причин, що впливає на систему прав, а точніше здійснює універсалізацію цих прав.

По-четверте, спостерігається визнання та включення до системи прав людини актуалізованих можливостей людей розпоряджатися своїм тілом, змінювати себе як біофізичну істоту та змінювати своє втілення у соціальній сфері, формування яких пов'язане з науково-технічним прогресом. Втілення цієї тенденції знаходить у визнанні та поширенні соматичних прав людини.

Науково-технічний прогрес та його наслідки можуть по-різному відбитися на людині. З одного боку, з'являється можливість гарантувати вищий рівень життя у всіх його сферах, а, з іншого боку, виникає небезпека порушення конституційних цінностей, принципів та окремих прав людини. Запобіжною мірою запобігання негативним наслідкам може бути необхідність дослідження сутності даних прав, наслідків їх реалізації, у необхідному випадку – обмеження цих прав, встановлення більш жорстких меж і навіть заборон, отже, не обійтися без визначення місця даних прав у існуючій системі прав людини.

Значимість проблеми діалектики співвідношення окремих інститутів права між собою в контексті сучасного суспільного розвитку в умовах, що трансформують існуючі категорії теорії права. Найважливіші завдання сучасної науки теорії держави і права (осмислення тенденцій, парадоксів, протиріч у правовій дійсності, розробка методоло-

гічного інструментарію як відповідь на виклики, що мають наскрізне значення для більшості правових систем країн світу: протиставлення правової емпіричності та утилітарності у формуванні інститутів суспільства праву як елементу людських відносин, зведення права до замкнутого на себе законодавству) неможливо вирішити, не запропонувавши нові методи пояснення права як соціального явища через вихідні світоглядні уявлення про природу і устрій світу, свідомості та його зв'язку з поведінкою людини. Сутність актуалізованих особистісних прав та проблеми їх існування необхідно визначати з з'ясування їх інтегративних взаємозв'язків з іншими правами людини, їхню правову самостійність розглядати як наслідок динамічного розвитку суспільних відносин, що отримує своє відображення в позитивному праві.

У даному контексті зазначаємо, що для сучасного становища особистісних прав важливий процес антропологізації, який тут отримує найвищу концентрацію свого значення, застосовується у «чистому вигляді». Процес атропологізації – це процес звернення до Людини. А Людина в особистісних правах є не тільки носієм цього права, а й власне об'єктом, з приводу якого вступають у ці відносини.

У разі від антропології права загалом інтерес переміщується до антропології тіла. Такий інтерес до тіла, як нами було обґрунтовано у першій частині роботи, є наслідком впливу нових теорій культури, нових суспільних відносин, що трансформуються у правові, де тіло виступає як текст. Як наслідок – теоретичний інтерес у рамках правової антропології тіла звужується до кваліфікації статусу клону, генетичного ризику та інших актуальних аспектів.

Процеси правової глобалізації, і, нарешті, усвідомлення багатьма громадянами своїх прав як найвищої соціальної цінності – дали потужний стимул розвитку антропологічного напрямку теорії прав людини. Проблеми сучасної людини, які знаходять своє відображення у визначенні прав та їх захисті, не можна вирішити при відчуженні права від конкретної Людини.

Таким чином, визнання «звернення до людини» як головного фактора правового розвитку, його функціонування, а також сутності та природи особистісних прав є необхідним та затребуваним. Поряд із існуючими проблемами теоретико-методологічного характеру, цей напрямок відіграє велику роль у вивченні та практичному вирішенні багатьох проблем сучасної правової реалії.

Вивчення змісту включення тих чи інших прав людини в певну систему дозволяють усвідомити не стільки конкретний вираз визначення прав людини, а їх визнання самостійною правовою, юридичною категорією, їх прояв як певної цілісності. Хотілося б відзначити, що сучасні правові відносини влади та особистості, держави та людини виступають визначальним фактором у даній систематизації.

Правове становище особистості держави визначається широтою прав, наданих кожному члену суспільства, їх реальністю, рівністю всіх перед законом, єдністю прав і обов'язків, поєднанням особистих і громадських інтересів. Однак мало проголосити певні права та свободи, включити в певну систему – найголовніше втілити їх у життя. А це складніше завдання. З одного боку, суспільство, нарешті, усвідомило необхідність і безумовну цінність природних і знову виникаючих прав людини, з іншого – воно поки що не в змозі забезпечити їх повне і гарантоване здійснення.

Виявляючи універсальність і релятивізм сучасної системи прав людини, ми дійшли таких висновків.

1. Сучасну систему прав людини слід розуміти в різних значеннях: формальному, загальносоціальному та безпосередньо юридичному. У різні історичні епохи система прав, що належать індивідам, була неоднакова. Сучасна система має певні особливості (відзначені нами тенденції), що дозволяє говорити про динамічність цієї категорії.

2. У юридичній науці представлено безліч класифікацій прав людини, структурованих у зв'язку з різними факторами. Базовими та загальноприйнятими вважаються критерії, що показують ступінь участі держави у закріпленні та реалізації цих прав (розподіл прав на основні та другорядні, на права людини та права громадянина, на природні та реалізовані тільки державою), а також розділяють права людини залежно від сфери потреб (Поділ на особисті, політичні, соціально-економічні, культурні). Також в основу системи вкладаються соціально-культурні аспекти, час походження прав тощо.

3. Права людини нами представлені та вивчені як система, під якою розуміється певна цілісність правочинів, що відрізняється взаємозв'язком і консолідацією елементів, що входять до неї, має своє закріплення в нормативно-правових актах, і відображає рівень розвиненості правової системи та правових цінностей держави і суспільства загалом.

4. Сучасна система прав людини відповідає властивостям універсальності та релятивізму, маючи у своєму змісті загальновизнані права, соціальні цінності, а також періодично включаючи нові права, розширюючи обсяги інших прав, на основі існування відмінностей у правовій культурі суспільства та під впливом різних факторів.

Серед факторів та умов, що впливають на сучасну систему прав людини, нами було виділено такі тенденції:

- система прав людини ґрунтується на концепції взаємин особистості та держави з пріоритетом людини як найвищої соціальної та моральної цінності;

- розширення переліку прав людини в результаті закономірної реакції законодавців на потреби людей, що змінюються, а також процесу їх глобалізації та універсалізації;

- постійне збільшення обсягу правових норм;

- зародження та визнання нових прав людини, що виникли під впливом розвитку науки і техніки та бажання особистості розпоряджатися своїм тілом як власністю.

4. Процес антропологізації права сприяє зміні системи прав людини та формуванню окремої групи – особистісних (соматичних) прав.

Нормативне закріплення соматичних прав демонструє існування однієї з тенденцій, що змінює систему прав людини. Вважаємо, що дані права, займаючи певне місце у системі прав людини, мають на основі теоретичного обґрунтування проблем їхнього праворозуміння мати чіткі межі та правове регулювання.

Загальна декларація прав людини (ЗДПЛ) часто піддається критиці за нав'язування євроцентричних цінностей всім країнам, що відображає моральний шовінізм західних суспільств. Культурні релятивісти стверджують, що права повинні виходити з культурного контексту суспільств і розглядатися в цьому світлі, а не ізольовано. Важливо інтегрувати універсальні цінності у відповідні релігійні та культурні традиції, збагачуючи універсальні стандарти унікальними релігійними та культурними цінностями. Цей підхід допоможе знайти баланс між універсалістським розумінням прав людини та багатоконфесійним світом [9].

Універсалізація прав людини потребує врахування культурних відмінностей через діалектичну герменевтику, яка враховує множинність культур, щоб знайти легітимність у різних культурах світу. Діалогічна герменевтика та емансипативний мультикультуралізм пропонують шлях для конструктивного діалогу щодо універсаліза-

ції прав, реконцептуалізуючи їх на глобальному рівні з урахуванням місцевих культурних особливостей. Це дозволяє подолати дихотомію між культурним універсалізмом і релятивізмом, що є критично важливим для забезпечення глобальної легітимності прав людини. Важливість діалогу між авторами для критичного осмислення нарративу про універсальність прав людини також підкреслюється, що дозволяє подолати дихотомію між культурним універсалізмом і релятивізмом, забезпечуючи більш інклюзивний підхід до прав людини [10].

Три підходи до універсальності прав людини, зокрема гнучкий західний, діалогічні перспективи та підходи знизу вгору, пропонують інтерпретацію універсальних прав, що враховує культурні особливості. Ці підходи дозволяють зберігати універсальні стандарти, адаптуючи їх до конкретних культурних контекстів, що підвищує їх легітимність і прийнятність у різних регіонах світу [11].

Дебати щодо універсальності прав людини та культурного релятивізму підкреслюють необхідність толерантності та захисту прав маргіналізованих груп у плюралістичному суспільстві. Це особливо актуально для таких країн, як Індонезія, де культурний релятивізм може сприяти збереженню толерантності та гармонії в багатонаціональних суспільствах, однак також може використовуватися для виправдання порушень прав людини. Необхідно розробляти підходи, які мінімізують ці ризики і забезпечують справедливий захист для всіх громадян [12].

Процес універсалізації прав людини повинен враховувати специфіку місцевих культур та традицій, що дозволить зберегти легітимність прав людини в різних культурах. Інтеграція універсальних прав у національні правові системи може бути досягнута через інтерпретацію рішень міжнародних судів, таких як Європейський суд з прав людини, та їх адаптацію до національного законодавства. Це сприятиме розвитку діалогу між різ-

ними правовими культурами та забезпечить більш гармонійне співіснування універсальних та місцевих правових норм [13].

Висновки. По-перше, система прав людини є динамічною та постійно розвивається у відповідь на соціальні, економічні та науково-технічні зміни. Універсальність прав людини забезпечує загальнолюдські стандарти, однак релятивізм, зумовлений культурними та історичними особливостями різних суспільств, викликає необхідність адаптації цих стандартів на національному рівні.

Однією з важливих тенденцій є зростання ролі соматичних прав, які включають права, пов'язані з тілесною недоторканністю, здоров'ям та біоетичними аспектами. Враховуючи науково-технічний прогрес, виникають нові виклики та можливості, які потребують правового врегулювання для захисту особистих прав і свобод.

Для вдосконалення системи прав людини необхідно посилити гармонізацію національних правових систем з міжнародними стандартами для забезпечення універсальності прав людини, враховуючи культурні та історичні особливості. Важливо розробити та впровадити нові правові механізми, що дозволять ефективно захищати та реалізовувати соматичні права, враховуючи сучасні науково-технічні досягнення. Підвищення ефективності існуючих механізмів контролю та захисту прав людини є критично важливим, зокрема шляхом створення незалежних органів моніторингу та забезпечення доступу до правосуддя. Активізація освітніх та інформаційних кампаній для підвищення обізнаності громадян про їхні права та можливості їх захисту сприятиме формуванню правової культури та відповідального ставлення до прав людини.

Загалом, систематичне дослідження та вдосконалення прав людини є необхідним для забезпечення гідного рівня життя, свободи та справедливості в сучасному суспільстві.

Список літератури:

1. Організація Об'єднаних Націй. Загальна декларація прав людини. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. URL: <https://www.un.org/ru/universal-declaration-human-rights/>.
2. Організація Об'єднаних Націй. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. URL: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cescr.aspx>.
3. Організація Об'єднаних Націй. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. URL: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>.
4. Британська бібліотека. Велика хартія вольностей. 1215 р. URL: <https://www.bl.uk/magna-carta>.
5. Британська бібліотека. Петиція про право. 1628 р. URL: <https://www.constitution.org/eng/petright.htm>.

6. Національний архів США. Декларація незалежності США. 1776 р. URL: <https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-transcript>.
7. Європейський парламент. Хартія основних прав Європейського Союзу. Прийнята в Ніщі 7 грудня 2000 р. URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf.
8. Маслоу А. Ієрархія людських потреб. URL: <https://www.simplypsychology.org/maslow.html>.
9. Kanwal, D. (2023). UNIVERSAL DECLARATION OF HUMAN RIGHTS: THE ISSUE OF UNIVERSALISM AND CULTURAL RELATIVISM. *International Journal of Social Science & Economic Research*. URL: <https://doi.org/10.46609/ijsser.2023.v08i07.006>.
10. Hogemann, E. (2020). Human Rights beyond Dichotomy between Cultural Universalism and Relativism. *The Age of Human Rights Journal*, 19–36. URL: <https://doi.org/10.17561/tahrj.v14.5476>.
11. Escobar, G. (2023). Norms versus Interpretations: Human Rights Universality Revisited. *Global Jurist*, 23, 183–205. URL: <https://doi.org/10.1515/gj-2023-0001>.
12. Pratiwi, C. (2020). Bridging the Gap Between Cultural Relativism and Universality of Human Rights: Indonesia Attitudes. *Journal of Indonesian Legal Studies*. URL: <https://doi.org/10.15294/jils.v5i2.39271>.
13. Фальковський А.О., Майстренко М. (2017). Запровадження інституту присяжних у цивільному судочинстві як складова судової реформи в Україні. *Правова держава*, 26, 113–119.

Khazhynsky R.M. UNIVERSALITY AND RELATIVISM OF THE MODERN HUMAN RIGHTS SYSTEM AND APPROVAL OF SOMATIC RIGHTS: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECT

In the modern world, the system of human rights is an extremely dynamic phenomenon, which is constantly changing and developing under the influence of social, economic, cultural and scientific and technical factors. Understanding the universality and relativism of human rights allows one to better understand the essence and peculiarities of their implementation in different cultural and legal contexts. One of the important aspects of the modern system of human rights is the inclusion of new rights, such as somatic rights, which arise in connection with the development of science and technology, a change in the socio-cultural paradigm. This emphasizes the need for constant updating and adaptation of the legal system to new challenges and needs of society.

Human rights enshrined in international and national legal acts must be harmonized taking into account the cultural and historical features of different legal systems. An important task is to ensure effective mechanisms for the protection of human rights, which involves the development of new approaches and methods of legal regulation. Thus, the human rights system must remain flexible and open to change, ensuring an appropriate level of protection and realization of the rights of each person. At the same time, it is important to maintain a balance between universal standards and relativistic approaches, taking into account the specifics of each individual society. Only in this way can justice, equality and freedom be ensured for all people, regardless of their origin, culture or place of residence.

Considering the phenomenon of human rights through the prism of their development, it is important to note that the modern system of rights is constantly evolving, adapting to new challenges arising in connection with globalization and the development of digital technologies. In the digital era, the issues of personal data protection and the right to digital security are becoming more and more relevant, requiring special legal regulation. In addition, new forms of social and economic rights arise due to the rapid development of technology, including issues of automation of work, the impact of artificial intelligence on human rights, as well as the right to access the latest medical technologies. Accordingly, the legal system must be able to effectively respond to these challenges, ensuring both the protection of traditional rights and the introduction of new ones arising as a result of technological progress. Also, globalization processes require strengthening international cooperation to harmonize national approaches to the protection of human rights, which will ensure their universality and effectiveness in new conditions.

Key words: human rights, universality, relativism, somatic rights, international standards, legal regulation, harmonization, socio-economic rights, scientific and technological progress, protection mechanisms.